Verdiskapning

ENS
TAR

OGEN
orsker

■ **HAR DU** tenkt over hva ordet «verdiskaping» betyr? Det høres fint ut: Å skape verdier må være topp. Likevel, en skal ikke tenke seg lenge om før spørsmålene melder seg. Hva er en «verdi»? Og hvordan skal den «skapes»?

Det er for tida mye snakk om verdiskaping i skogbruket, og at jakt og fiske bør gi grunnlag for mer verdiskaping. Også i nasjonalparkene våre bør det visst skapes flere verdier enn i dag. Lakseoppdrett er i hvert fall verdiskaping, og det samme er hyttebygging i villreinområder.

■ **BOKA MED** den talende tittelen «Språk er makt» kom ut i 1973. Den fikk raskt stor innflytelse. Språkforsker Rolv Mikkel Blakar viste hvordan språket er med på å opprettholde maktforhold, både gjennom det som sies og det som ikke sies. Han tok blant annet for seg forholdet mellom menn og kvinner, og brukte eksempler som at det finnes (fantes i hvert fall i 1973) et ord som «yrkeskvinne», men ikke «yrkesmann». Med andre ord, det er naturlig for menn å være yrkesaktive, men blant kvinner er de som jobber en egen gruppe som må ha en merkelapp.

Mye har forandret seg siden boka kom ut, men det er fortsatt viktig å avsløre skjult makt. Særlig den som på finurlige måter får oss til å tenke at en bestemt måte å ordne ting på er uunngåelig. Ja, mer enn det: Naturgitt. Ikke til å diskutere, helst ikke engang tenke over.

■ **VERDISKAPING,** slik ordet brukes i dag, kan *egentlig* bare bety «verdiproduksjon» slik økonomer alltid har tenkt om verdi, nemlig produksjon av bytteverdier for et marked. Det er grunnlaget for økonomisk gevinst. En sånn forståelse av «verdi» kan lett bli satt opp mot helt andre verdier, som ikke handler om kroner og øre. For eksempel verdien av intakt natur og vakre landskap: Brusende fosser, veiløse vidder og gammel skog. Slike kritiske tanker er ikke bra for den økonomiske veksten. Da er det bedre å snakke om å *skape verdier*, det høres så positivt ut. Kreativt, nesten som kunst. Men sett fra en annen synsvinkel er mesteparten av denne verdiskapingen nettopp produksjon av økonomisk verdi ved å utnytte, og ofte skade, andre verdier. Og selv der det er immaterielle varer som produseres – for eksempel gjennom kommersialisering av jakt og fiske og den «verdiskapingen» myndighetene oppmuntrer til i verneområder – er det åpenbart at andre verdier lett blir skadelidende. Slik som verdien av jakt og fiske som moralsk allemannsrett, og verdien av en intakt natur som *ikke* gjøres til gjenstand for kommersialisering.

■ **OM ØKONOMIEN** må vokse med fire prosent i året for å unngå kriser og arbeidsløshet (slik de fleste økonomer er enige om at vår type økonomi må), er det mye «verdiskaping» som skal til. Man kan mene at vi må gjøre alt for å klare en slik vekst. Men man kan ikke med rette påstå at det er en naturnødvendighet å organisere økonomien på en slik måte at det trengs, og slett ikke at denne veksten – som tærer hardt på jordas begrensede ressurser – er en stor kreativ prosess.

Skognæringa sysselsetter eksempelvis rundt 6100 personer (treforedlingsindustrien inkludert) og bidrar med under 0,5 prosent av brutto nasjonalprodukt. Den forvandler likevel større og større deler av norsk natur til industriskog med et veinett som ville rekke 2,5 ganger rundt jorda. At næringa framhever sin rolle i «verdiskapingen», framstår derfor som en dobbel ironi. Selvsagt må skogen brukes. Vi trenger både bygningsmaterialer og papir, men industriskogbrukets logikk er mer effektivitet med færre folk. Det forvandler norsk natur, sannsynligvis for alltid, gog på en slik måte at umistelige *verdier* går tapt. Skogen kunne godt drives på andre måter, men ikke hvis «verdiskaping» betyr størst mulig fortjeneste på kortest mulig tid.

Nettopp ordet «verdi» er godt egnet til å vise hvordan assosiasjoner kan utnyttes til å forskyve meningsinnholdet i språket – fra noe som lett oppfattes negativt til noe som nesten er uangripelig bra. Når det ellers snakkes om verdier, er det ofte alt annet enn økonomisk fortjeneste som står i sentrum. Tenk bare på uttrykk som «verdivalg», «moralske verdier», osv. «Verdien av stillhet» vil neppe handle om penger for særlig mange; for de fleste vil det bety det motsatte.

er slett ikke merkelig at noen ser seg tjent med å kalle sursutnyttelse og kommersialisering for «verdiskaping».

■ **DET ER** slett ikke merkelig at noen ser seg tjent med å kalle ressursutnyttelse og kommersialisering for «verdiskaping». Men det er forunderlig at uttrykket ukritisk brukes av institusjoner som Norges forskningsråd. Mange av programmene der har *verdiskaping* som ett av sine formål. At forskningsrådet vil hjelpe til å utvikle fornuftig økonomisk virksomhet er ikke galt. Men at det som skulle være den analytiske kunnskapens høyborg prioriterer å pløye store summer inn i forskning som skal bidra til endeløs økonomisk vekst, på bekostning av forskning som kan påvise konsekvensene og antyde alternativer, viser at selv Forskningsrådet har bukket under for (språk) makta. SAD!, for å sitere en av vår tids store tenkere.